

5. Антонюк Т. Пошуки шляхів розвитку освіти в Україні у 20-х роках ХХ ст. // Рідна школа. – 2004. - №4. – С.45; 6. Зайченко І. Проблеми української національної школи у пресі (друга пол. ХІХ- поч. ХХ ст.) / За ред. М.Ярмаченка. – Львів, 2002. – 344 с.; 7. Березовська Л. Проблема реформування шкільної освіти у працях українських педагогів 1917-1919 рр.// Історія в школі. – 2003. - №4. – С. 11; 8. Українське слово. – 1919. – 1 серпня; 9. Українське слово. – 1919. – 2 серпня; 10. Майборода В. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки. – К., - С.162-166.; 11. Подольський край. – 1919. – 10 юлія; 12. Невгодовський А. Українська національна школа: становлення (1917-1920 рр.) // Рідна школа. – 2001. - №11. – с. 65-67; 13. Стрілецька думка. – 1919. – 13 вересня; 14. Вісник Української Народної Республіки. – 1919. – 20 липня; 15. Свободное слово. – 1919. – 7 февраля; 16. Свободное слово. – 1919. – 28 августа; 17. Галицький голос. – 1919. – 16 серпня; 18. Галицький голос. – 1919. – 24 серпня; 19. Подольський край. – 1919. – 16 юлія; 20. Галицький голос. – 1919. – 4 вересня; 21. Подольський край. – 1919. – 4 сентября; 22. Галицький голос. – 1919. – 4 вересня; 23. Стрілець. – 1919. – 21 жовтня; 24. Галицький голос. – 1919. – 12 вересня; 25. Галицький голос. – 1919. – 29 серпня.

Л.В. Гуцало

ПОЛЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА ВОЛИНИ У 20-30-Х РР. ХХ СТ.

Для кращого розуміння сучасних відносин, суперечливих процесів, що протікають, перспектив їх подальшого розвитку необхідна об'єктивна науково достовірна, вивірена інформація про національні меншини регіонів України, зокрема історію їх поселень, освітньо-культурний розвиток та господарчу діяльність, участь у суспільно-політичному житті. У цьому плані виокремлюється історія Волині з її неоднорідним національним складом населення. Дослідження минулого краю, неможливе без вивчення історії польського населення, однієї з найчисельніших груп, яка тривалий час визначала долю регіону, залишила великий пласт матеріальної та духовної культури й досі впливає на темпи його розвитку.

Метою даної статті є з'ясування ідеологічних засад національної політики в 20-30-х роках минулого століття, виявлення й аналіз соціально-політичних та культурних аспектів, регіональних особливостей цієї політики щодо поляків Волині, винесення історичних уроків.

Проблемно-тематичний аналіз наукової літератури свідчить про декілька підходів до характеристики змісту національної політики радянської влади в середині 1920-х років. Ми не можемо повністю погодитися з точкою зору науковців, які вважають, що політика більшовиків у першій половині 20-х років ХХ століття була „досить ліберальною”¹ або як відзначає Л.П. Нагорна, було відчинено простір для відродження національних цінностей і традицій.² Можливо, вона здається такою у порівнянні з 1930-ми роками, але виходячи з сучасних гуманістичних підходів, радянський режим у 20-ті роки був зразком тоталітарного мислення, це був етап початку формування, становлення тоталітарної системи, що не дозволила себе реформувати в ході запропонованої Горбачовим перебудови.

Історіографічний аналіз публікацій початку 30-х років та висновків істориків 90-х рр. дає підстави погодитися з твердженням, що справжня суть політики коренізації полягала в рекрутуванні до партійного та державного апаратів всіх рівнів представників як корінної національності, так і національних меншин. Творці цієї політики були впевнені, що саме таким чином вони стабілізують обстановку та утримають владу на місцях, й опираючись на місцеві кадри здобудуть перемогу в боротьбі за владу в центрі. Ці моменти виступили головними в політиці коренізації, а такі складові, як культура, освіта, традиційні форми господарювання, на жаль, були другорядними.

Саме ці питання стосовно польської громади, в першу чергу поляків Волині як компактного ареалу, отримали значне висвітлення у дослідженнях останніх років. Передусім назвемо монографію О. Войналович „Організація шкільної освіти для національних меншин в Україні: 20 – 30-ті рр.”, в якій досить ґрунтовно висвітлено розвиток системи освіти для етнічних груп.³ Продовжила тему вивчення національної освіти серед польського населення Волині, зокрема шкіл Мархлевщини, Н. Сейко.⁴

Терор та переслідування поляків досліджували О.Рубльов та В.Репринцев⁵, Г.Стронський, А.Кондрацький. А.Кондрацький першим оприлюднив підрахунки, за яким віднесення поляків до „шкідливих” націй спричинило тільки в період 1936-1938 рр. 44 тис. жертв.⁶ Репресивно-каральні акції тоталітарного режиму щодо поляків проаналізував О. Калакура. Ним опрацьовано понад сто судово-слідчих справ поляків, репресованих у період великого терору 1937-1939 рр. Дослідник стверджує, що арештовувались і карались не випадкові люди, а ті особи польської національності, які чинили опір тоталітарній системі, критикували її, виявляли симпатії до Польщі, національну та релігійну свідомість, польський патріотизм.⁷

Як неодноразово зазначалося, згідно з рішеннями ХІІ з'їзду РКП(б) (1923 р.) в Радянській Україні розпочалася політика коренізації. Її реалізація здійснювалася двома основними шляхами: українізацією та заходами щодо національних

.....
меншин. Такий загальносоюзний процес не обійшов і польське населення Волині. За даними перепису 1926 року, результати якого в науковій думці називаються як найбільш об'єктивні, з 476,4 тис. українських поляків близько 200 тис. мешкало на території Волині, в Волинській (86,6 тис.), Шепетівській (60,2), Коростенській (40,6 тис.) округах.⁸

В Україні для практичного втілення політики коренізації була створена низка спеціальних органів, роботою яких керувала ЦКНМ (Центральна комісія у справах національних меншостей) при ВУЦВК. При Комісії діяла польська секція. Дещо раніше, в 1921 р. було утворено Польське бюро ЦККПУ, яке функціонувало до 1931 р. До його складу входили Конарський С.М. (завідуючий), Матушевський Ф.І., Свіонтек Е.Е., Раворт Б.І., Свіонтек М.Л., Лонштейн І.Д. Тоді ж з'явилося і польське бюро при Волинському губернському партійному комітеті.⁹

Першочерговими заходами національної політики стали перетворення в управлінській системі України, зокрема виділення національних адміністративно-територіальних одиниць. За рахунок цього влада залучала місцеві кадри до поширення комуністичної ідеології у національних сільрадах та районах, використовувала національний чинник при комплектуванні партійного та державного апаратів, стимулювала поповнення комуністичної партії.

Впровадження практичних заходів відносно національних груп передбачало проведення певної підготовчої роботи, яка торкнулась обстежень місць компактного проживання національних меншин, в тому числі й поляків. Це дало фактичний матеріал щодо характеру соціально-господарської структури, особливостей побуту, культурно-освітнього стану обстеженого населення для розробки програми національно-державного будівництва серед етнічних груп, що населяли Україну.

У 1925 році працівники ЦКНМ виїжджали у місця компактного проживання польського населення. Відмітимо, що під час обстежень особлива увага приділялась політичній орієнтації, релігійності та культурно-освітньому питанню. Грунтовні матеріали дали обстеження проведені комісією Волинського губернського виконавчого комітету. Протягом січня-лютого 1925 року комісія губвиконкому, до якої увійшли й представники Польського бюро губкому КП(б)У, відвідала місця компактного проживання поляків Шепетівської, Житомирської, Коростенської округ. Під час обстежень населених пунктів Волинської губернії комісія вивчала особливості мови, побуту, родинні взаємовідносини, звертала увагу на національну та релігійну свідомість польського населення. Не залишилось в стороні питання про відношення до національної політики радянської влади – політики коренізації (мова викладання в навчальних закладах, культура, виділення національних адміністративно-територіальних одиниць тощо). За висновком спеціалістів ЦКНМ обстеження у Волинській губернії показали, що польське населення в основній своїй масі позитивно сприйняло заходи радянської влади щодо втілення політики коренізації, намагалося підтримати курс уряду на забезпечення своїх національно-культурних запитів. Документи свідчать про досить низький рівень задоволення культурних запитів поляків: „Культурна праця серед польського населення – квола. Найгірше всього в Понінках, де на 187 робітників в бібліотеці не мається ні одної полькнижки. Краще ця робота налагоджена в селі Сусли, над яким редакція „Серп” має шефство. В сучасний момент село Сусли шефує над 10 польсьелами (надсилає їм газети). Ліквідація неписьменности переводиться у 9 селах. В 3-х населення учиться в укрлікнепах. Кволо відвідують лікнеп у Новозаводі – 9 чол[овік] з 300 неписьменних. В 11 селах маються польсьшколи, в 4-х селах польські діти ходять в укр[аїнські] школи. В декотрих школах (Буртин) діти поміж собою говорять по українські ... 66% польдітей шкільного зросту не охоплено, є села, де немає польських шкіл. На запитання, як можливо та на якій мові відродити нацкультуру, скрізь відповідали та ухвалювали за польшколу, газету і інш.”¹⁰ Характерно, що польське населення вважало необхідним для себе відновити володіння польською мовою, адже лише 46,5% українських поляків визнавали своєю рідною мовою польську мову.

На нашу думку, необхідно звернути увагу на ставлення польського населення обстежених сіл до органів радянської влади, які намагались сприяти реалізації політики коренізації на Волині. До них ставились насторожено, навіть з недовірою, на що у поляків були певні причини, адже до них також часто відносились або з підозрою, або упереджено. Про це свідчать результати опитування волинських поляків стосовно громадянської війни та „визвольної місії” загонів Червоної армії. Як розповідають документи, загони Червоної армії відверто вороже ставились до польського населення Волині, мабуть, тому, що вбачали в них силу, яка підтримувала армію білополяків та орієнтувалася на буржуазну Польщу. У селі Рудня-Мошня Ушомирського району Коростенської округи вони ховали від червоноармійців образи, щоб останні по них не пізнали поляків.¹¹ Можна уявити собі тогочасне відношення червоноармійців до польського населення Волині, коли за певний проміжок часу, який пройшов після закінчення громадянської війни, поляки побоювались вказувати свою національну належність.

Разом з тим, відмітимо, що в обстежених комісією селах 116 чоловік добровольцями пішли служити до Червоної армії й лише 25 – в армію білополяків, що доводить вимушену лояльність більшої частини польського населення, яке залишилося мешкати в Україні після завершення революції та громадянської війни.

Факти підозри до осіб польської національної меншини та невідповідне ставлення до їх національно-культурних запитів ми знаходимо й в резолюції бюро Волинського губкому КП(б)У (лютий 1925 р.), що була прийнята за результатами роботи комісії: „1. Не дивлячись на цілу низку постанов партійних з'їздів, Конференцій по нацпитанню, а також Волинського Губпарткому, що торкаються роботи серед поляків, констатувати, що на Волині не тільки відсутність досить чуйного відношення до польського населення, але й порушення цілої низки їх законних прав... 2. Як наслідок цього, а головним чином завдяки впливу ксьондзів та різних польських контрреволюційних організацій, констатувати, що в більшості польнаселення не радянизоване, залякане, а й подекуди ще й до цього часу захоче знання польської мови й приналежність до польської нації”.¹²

Впроваджуючи в життя політику коренізації, партійні органи намагалися ліквідувати певного роду “погрішності” щодо польського населення. Серед вагомих заходів, що почали реалізовуватися, було створення національних адміністративно-територіальних одиниць. Вважалося, що саме таким чином найліпше наблизити державний апарат до населення.

Польське національне районування почалося зі створення сільрад. 16 вересня 1924 року ЦКНМ прийняла інструктивного листа „Про виділення однорідних в національному відношенні адміністративно-територіальних одиниць в місцевостях проживання польського населення”. У документі, надісланому до Волинської губернської комісії у справах національних меншостей та польського бюро при партійному комітеті, зазначалося: „Одним з основних напрямів нашої політики по відношенню до нацменшостей, що забезпечує залучення їхніх широких трудящих мас до Радянського будівництва та усуває усякі чвари на національному ґрунті, є виділення місцевостей з переважанням нацменшостей у самостійні адміністративно-територіальні одиниці (сільради та райони).”¹³ Створенню національно-територіальних одиниць сприяло надання національним меншинам ряду важливих пільг у справах місцевого самоврядування, особливо на етапі його становлення. Згідно із Постановою IV сесії ВУЦВК (лютий 1925 р.) “Про низове районування”, мінімальна норма, необхідна для організації звичайних адміністративних районів (25 тис. населення району), для національних адміністративних районів знижувалася до 10 тис. чоловік, національних сільських або селищних рад – із 1000 до 500. Тобто норма, потрібна для утворення або виділення національних районів та рад, зменшувалась у два рази порівняно із звичайними адміністративно-територіальними одиницями. За даними, що наводить Т.І.Єременко, до 1 квітня 1925 р. на території України (разом з АМРСР) було створено 15 польських сільрад, у жовтні – вже 64, у березні 1926 р. – 81, у квітні – 129, а на 1 квітня 1927 р. їх кількість становила 139.¹⁴ Причому, станом на 1927 р. у Волинській окрузі діяло 47 польських сільрад, а саме: у Баранівському, Володарському, Зв'ягельському, Іванівському, Коростишівському, Пулинському, Радомишльському та Мархлевському районах. Найбільш чисельною у Волинській окрузі Г.Й. Стронський називає Мархлевську сільраду, яка охоплювала 3 485 чоловік.¹⁵

Виділення низки польських національних сільрад було пов'язано не тільки із складовою політики коренізації – задоволенням потреб національних меншин, а передусім, щоб залучити їх до процесу побудови соціалістичного майбуття. В цьому ключі певною віхою стало відкриття 1 вересня 1925 року польського національного району. Створено його було з польських сіл, селищ, хуторів, розташованих вздовж кордону з Польщею на базі 107 населених пунктів Новоград-Волинського, Пулинського, Чуднівського й Миропільського районів Житомирської округи. У квітні 1926 року на першому з'їзді Рад Довбишанського району було прийнято рішення про перейменування району в Мархлевський.

Г.Й. Стронський один із перших дослідив утворення польських адміністративно-територіальних одиниць: сільрад і Мархлевського району, торкнувся реалій тогочасного життя в них.¹⁶ На перших порах національні меншини, в тому числі й поляки, плекали надію отримати реальну владу, сформовану із своїх представників, однак власті розглядали національні одиниці не як орган самоврядування, а як орган пролетарської влади, орган диктатури пролетаріату на селі. Ці одиниці мали не стільки захищати економічні та культурні інтереси польського населення, скільки сприяти їх соціальному розшаруванню, виявленню класово ворожих елементів, бути опорою радянської влади.

Звернемо увагу на стан сільського господарства Волинської округи в 1925-1926 роках. Так, на

одне польське господарство припадало 4,7 десятин землі. Близько 1,9 % господарств Волині орендували землю, здавали в оренду – 2,4% господарств, 4,7% господарств використовували найману робочу силу, 29,3% - її відчужували. На цей час у середньому на 100 польських господарств використовувалось 208 сільськогосподарських машин. На цю ж кількість господарств припадало 268 голів худоби.

У 1927 році ЦКНМ проводить обстеження праці польських сільрад. Внаслідок чого комісія відзначає недостатній розвиток кооперації серед польського населення Волині. Так, в окрузі діяло: споживчих кооперативів – 147; сільськогосподарських – 74; універсальних сільськогосподарських товариств – 123; кустарно промислових – 75; сільськогосподарських кредитних товариств – 123.¹⁷ Серед першочергових заходів політики коренізації були передбачені заходи щодо мережі польських національних державних навчальних закладів із викладанням на їх рідній мові, створення клубів, бібліотек, хат-читалень, преси польською мовою тощо. Необхідно відзначити, що на Волині ще до революції існували різні польські установи, які були тісно пов'язані з польською духовністю та католицькою вірою. Все це було знищено. У Волинській губернії, наприклад, протягом 1923 – 1924 років було закрито 6 монастирів й понад 20 костелів, а їх майно пограбовано.¹⁸ Нова влада почала створювати власну систему культурних закладів для польського населення.

У 20-ті роки ХХ століття на Волині, як і по всій Україні, засновуються школи, де навчання велося польською мовою. Вони організовувалися на зразок загальноосвітніх радянських шкіл, але в них викладалися польська, українська та російська мови, історія Польщі. У 1925 -1926 навчальному році у Волинській окрузі працювало 65 польськомовних шкіл, де навчалось 4338 дітей. (На цей період польськомовні школи діяли у 18 округах, але найбільше їх функціонувало на Волині.) Протягом наступних років кількість навчальних закладів зростала досить швидко. Так, у 1927 році польські школи округи відвідували від 70 % до 100 % дітей.¹⁹ На 1928 рік із 151 школи національних меншин Волині 78 були польські.²⁰ Тут важливо відмітити, що досить гостро стояла проблема підготовки педагогічних кадрів для національних шкіл, в тому числі й польських. Саме це спонукало органи влади створити мережу спеціальних навчальних закладів, курсів для підготовки вчителів.

На основі річних звітів простежимо як проводилась перепідготовка вчителів національних шкіл у Волинській окрузі. Так, у річному звіті Волинської окружної інспектури народної освіти за 1924/25 н.р. доповідалося про проведення курсів для перепідготовки вчителів. У звітний період були організовані двотижневі курси для польських вчителів на 25 чоловік, які проводились у Житомирі. Польські курси охопили лише 50 % вчителства.²¹ В 1926/27 н.р. Волинською Округовою інспектурою Народної освіти були влаштовані курси на 40 осіб польських вчителів, а в 1927-28 році – на 47 чоловік.²²

Звернути увагу на те, що труднощі з забезпеченням національних шкіл учителями певною мірою створювалися штучно, так як основним критерієм підбору кадрів для роботи в школі був класовий підхід (соціальне походження вчителів, їх лояльність до радянської влади). Посади почали займати “висуванці” з робітничого класу й селянства, а інші прошарки вважались шкідливими елементами. Це добре видно на основі аналізу документів обстеження Волинської округи проведеного в 1929 р. інструктором ЦВК СРСР А.Шишкановим: “особливо кидається в очі засміченість складу німецьких учителів чуждим елементом у Волинській окрузі, так із 103 вчителів у німецьких школах – 40% підлягає терміновій заміні, це: 2 куркулі, 3 бувших орендатори, 5 бувших торговців, 5 бувших службовці 24 бувших кістери (псаломщики)”.²³ Такою терміновою заміною повинні були стати вихідці із робітничого та селянського класу, й виховувати молоде покоління як будівників комунізму. Недаремно “культурна революція” була одним із компонентів сталінського плану побудови соціалізму. Носіїв старої культури намагалися підвести під культурну базу соціалістичної ідеології.

У серпні 1929 р. у Житомирі проходила Всеукраїнська нарада освітян - поляків. Ця нарада акцентувала свою роботу на наступних питаннях: антирелігійне виховання дітей у школі та загалом масова антирелігійна робота освітян; видання польської літератури: від підручників, популярної наукової до художньої літератури. Оскільки при Житомирському музеї діяв польський відділ, то на цій нараді було заплановано реорганізувати цей музей на польський музей України та зобов'язати освітян дбати про збирання історичних матеріалів.²⁴

Значної ролі надавалось ліквідації неписьменності та малописьменності серед дорослого населення, питома вага якого серед поляків була вищою, ніж у інших національних меншин. Для ліквідації неписьменності, яка тоді ув'язувалась з подоланням політичної неграмотності, організовувались пункти ліквідації неписьменності, так звані лікнепи. Досить часто ці пункти

.....
функціонували лише на папері. Так, у Мархлевському райвиконкомі значився лікнеп у с. Биківка, хоча протягом 1931 – 1932 навчального року його ніхто не закінчив.²⁵ Основною метою створення польських закладів культури було роз'яснення політики радянської влади. Вже з перших років курсу на коренізацію розгорнулося створення хат-читалень, робітничих клубів, червоних кутків, кінопересувок тощо. На 1 травня 1929 року у Волинській окрузі було зареєстровано 234 хати-читальні і 81 сільбуд, з них – 45 польських.²⁶ Зростання мережі установ культури видавалося як турбота партії та уряду про задоволення потреб національних меншин.

Матеріали періодики досліджуваного періоду переповнені інформацією про незадовільну роботу хат-читалень, червоних кутків, бібліотек у польських населених пунктах. У кореспонденції сількора про хату-читальню в с.Василівка Мархлевського району чітко говорилось: вона абсолютно нічого не робить. Навіть учителі та актив не знають, де знаходиться хата-читальня, в ній нема газет і книг польською мовою.²⁷ Партійно-державні структури дбали про збільшення тиражів газет та журналів, брали на себе функції передплати й контролю за розповсюдженням періодичних видань. Так, весною 1926 р. в Мархлевському передплачувалось лише 129 примірників газети „Серп”, а після втручання райкому КП(б)У кількість передплатників у другому півріччі зросла до 475.²⁸ Цілком очевидно, що партія розглядала органи друкованої пропаганди, як засіб ідеологічного впливу на різні верстви населення.

Наприкінці 20-х років в умовах згорання Непу, проведення суцільної колективізації значно знизилася увага до проведення національної культурно-освітньої та економічної роботи серед національних меншин. Місцева преса, яка раніше постійно висвітлювала життя польського населення, роботу національних сільрад, Мархлевського району, починаючи з 1930 р., майже не повертається до цієї проблематики. Згорянню політики коренізації сприяла адміністративно-територіальна реформа, в ході якої були ліквідовані округи, а одночасно й окружні бюро національних меншин, які раніше ефективно займалися різними питаннями етнічних груп.

Зміцніла радянська влада вже не потребувала довіри від народу, бо мала міцні каральні органи. Вже тоді враховування національних особливостей дедалі більше набувало формального характеру, а згодом і зовсім зникло, адже домінуючими стали асиміляційні процеси. Рівноправність націй затушовується в умовах репресивно-тоталітарного режиму.

На початок 30-х років в Україні тривала колективізація, про значущість якої повідомляли всі газети, підкреслюючи перевагу колективного господарства перед індивідуальним. Досить часто бажання селян увійти до колгоспу приносило низку проблем у сім'ї. Про такі факти у селі Дзикунах Мархлевського району повідомляла газета „Радянська Волинь”: „Чимало молоді виділилося з батьківських господарств й перейшло до колгоспу. Є дві жінки, що розлучились з чоловіками, які не хотіли йти до колгоспу, зараз жінки живуть у гуртожитку”.²⁹ У цілому польське селянство негативно ставилось до проведення колективізації. Навіть частина керівних працівників Мархлевщини засвідчувала, що в умовах району, де багато хуторів і заболочених земель, взагалі недоцільно проводити колективізацію. На 1928 рік тут, до речі, не було створено жодного колгоспу, що викликало занепокоєння у центрі.³⁰ Не обійшлося створення колгоспів без такого явища як розкуркулення: на листопад 1929 року лише у Мархлевському районі було розкуркулено 520 польських господарств.³¹ Незважаючи на тиск влади колективізація серед польського населення йшла повільними темпами. До серпня 1931 року Мархлевський район був колективізований на 26%. Головні причини відставання радянською владою вбачалися в куркульській та контрреволюційній агітації.

„Куркульськими провокаціями” називав секретар Мархлевського райкому партії Б. Марчевський повідомлення деяких сільрад про масовий голод. У його доповідній записці до обкому КП(б)У від 5 лютого 1933 року говорилось, що в 10 сільрадах району на 1 листопада 1933 р. зареєстровано 54 родини кількістю 248 чоловік, вражених голодом, з яких 6 померло, а частина, головним чином діти, лежать опухлими.³² Голодомор призвів до випадків людоїдства: в селі Дранецькі Хатки Марцилина Добровольська зарізала свого сина восьми років і разом з дочкою Юзефою з'їли його, а згодом мати зарізала й дочку.³³ Загалом у даному селі голодувало до 20 родин. Шукаючи якогось порятунку польські селяни почали виходити з колгоспів. Водночас радянські керівники вважали, що польське населення не виправдало їх довіри, не підтримало колгоспного ладу.

Наступним кроком владних структур у національній політиці стали репресивні заходи, ліквідація польських культурно-освітніх закладів, а згодом сільрад і районів. З 1935 року на Волині починається хвиля депортацій поляків. Вже в березні з Мархлевського району виселено було 750 родин.³⁴ За підрахунками Г.Й. Стронського з Мархлевського району у 1935-1937 рр. до східних

районів України й за її межі було переселено близько 10 тисяч польського населення.

Близько десяти років радянська влада, сприяючи освіті, культурному розвитку польської меншини, намагалася втиснути її в жорсткі рамки побудови соціалізму, без урахування її інтересів. Поляки не виправдали надій, які покладали на них державні та партійні органи у ході проведення політичного експерименту насильницької соціалізації.

Отже, політика коренізації об'єктивно сприяла росту національної свідомості польського населення Волині, його консолідації, лояльному ставленні частини поляків до нової влади. В той же час вона проводилась з відверто політичним акцентом, щоб перетворити поляків у свідомих будівників соціалізму. Реальні результати національної політики носили класовий характер, хоча ми не можемо заперечити деякі зрушення, певні позитивні моменти у сфері освіти та культури. В цілому "коренізація" по-радянськи віддаляла поляків від свого коріння: історичної батьківщини, традиційного самоврядування, батьківської віри – костьолу тощо. Досвід 20-х – 30-х років свідчить, що нікого, ніде і ніколи насильно зробити щасливим не вдавалося.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К., 1996. – С. 380; Орлянський В.С. Реалізація політики коренізації по відношенню до єврейського населення Півдня України. – Автореф. дис. ... докт. істор. наук. – 07.00.01. – Дніпропетровськ, 2002. – 42 с.; 2. Шляхи до демократичної державності (зустріч політологів за «круглим столом») // Політика і час. – 1992. – № 6. – С.20; 3. Войналович О. Організація шкільної освіти національних меншин в Україні: 20 – 30-ті рр. – К. – Полтава: Рідний край, 1992. – 149 с.; 4. Сейко Н.А. Школи Мархлевщини: ілюзія національного відродження // Відродження. – 1998. – № 3; 5. Рубльов О., Репринцев В. Репресії проти поляків в Україні у 1930-ті роки // З архівів ВУЧК-ДПУ-НКВС-КДБ. – 1995. – № 1/2. – С. 125-149; 6. Кондрацький А.А. Терор і переслідування щодо поляків на Україні в умовах радянської влади // Україна: Короткі нариси з історії. – Київ. – 1992. – С.145; 7. Калакура О. Архівні матеріали як джерело дослідження Української полонії в 1917-1937 роках // Спеціальні галузі історичної науки. Збірник на пошану М. Я. Варшавчика. – К., 1999. – С.175 – 180; 8. Всесоюзная перепись населения 17 декабря 1926 г. Краткие сводки. Вып. IV – М., 1928. – С. 2-3, 24-25; 9. Єременко Т.І. Польська національна меншина в Україні в 20-30-ті рр. ХХ століття. (Історичні зошити Ін-ту історії України НАН України). – К., 1994. – С.5; 10. До питання про польське населення Волиньщини. Видання Волгубкому КП(б)У. – Житомир, 1925. – С.5; 11. Там само. – С.6; 12. Там само. – С.10; 13. ЦДАВО України. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 61-62; 14. Єременко Т.І. Вказана праця. – С. 15; 15. Стронський Г.Й. Польські національні сільради на Україні у 20 – 30-ті роки. // Проблеми слов'язнознавства. – Львів. – Вип. 44. – 1992. – С.49; 16. Стронський Г. Злет і падіння: Польський національний район в Україні у 20-30-ті роки. – Тернопіль, 1992. – 63 с.; 17. Єременко Т.І. Вказана праця. – С. 25; 18. Калакура О.Я. Українська полонія в 1917-1939 рр. – Дис. ... канд. істор. наук. – 07.00.05. – К., 1995. – С. 147; 19. Єременко Т.І. Вказана праця. – С. 34; 20. Радянська Волинь. – 1939. – 1 травня; 21. ДАЖО, Ф.Р. 266. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 5, 25.; 22. ДАЖО. – Ф.Р. – 266. – Оп.1. – Спр. 207. – Арк. 102; 23. ЦДАВО. – Ф. 413. – Оп. 1. – Спр. 451. – Арк. 13; 24. Радянська Волинь. – 1929. – 27 серпня; 25. Marchlewszczyzna Radziecka. – 1932. – 18 червня; 26. Ibidem – 1929. – 1 травня; 27. Sierp. – 1929. – 28 травня; 28. Калакура О.Я. Українська полонія в 1917–1939 рр. – Дис. ... канд. істор. наук. – 07.00.05. – К., 1995. – С.131; 29. ДАЖО. – Ф.Р. – 266. – Оп.1. – Спр.207. – Арк.102; 30. Нариси історії Житомирської партійної організації. – К., 1980. – С.85; 31. Калакура О.Я. Українська полонія в 1917 – 1939 рр. – Дис. ... канд. істор. наук. – 07.00.05. – К., 1995. – С.153; 32. Голодомор на Житомирщині. 1930-1934. Спогади і документи. – Житомир, 1993. – С. 30; 33. Голодомор на Житомирщині. 1930 – 1934: Спогади і документи. – Житомир, 1993. – С.48-49; 34. Єременко Т.І. Вказана праця. – С. 51.

О.О. Стадник

СТАВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В 20-Х РР. ХХ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ ПОДІЛЛЯ)

Розвиток людського суспільства доводить, що інтелігенції належить величезна роль у всіх без винятку сферах життя суспільства, і від її стану, суспільного статусу та функціональних можливостей багато в чому залежить прогрес цього суспільства.

До революції в Україні інтелігенція відігравала виняткову роль у духовному житті суспільства. Це було зумовлено колосальним розривом між культурно-освітнім рівнем більшості населення і нечисленною інтелігенцією. В умовах, коли основна маса селянства була неписьменною і не мала впливу на суспільно-політичне життя, інтелігенція залишалась єдиною соціальною верствою, яка могла бути духовним лідером у будь-якому суспільному русі. Інтелігенція України мала й значну духовну традицію служіння народові, критичного мислення та опозиційності.

Новій владі така інтелігенція була не потрібна, вона прагнула замінити її на нову, яка